

האליזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

להצלחה ולשמירה על חיילנו במלחמה להחזרת החטופים בריאים ושלמים ולרפואת הפצועים

נושא השבוע: ברכות שונות (ג)

ההפטר: "למה תאמר" (ישעיה מ)

ז' חשוון תשפ"ה 1550 (שנה ל')

פרשת לך לך

"ואברכה ואגדלה שומר והיה ברכה" (יב, ב)

המילה "ברכה" היא כבירית מים, שהוא מקום ירידת המים והתכנסותם, כך שאנו מברכים ברכה, אנו מברכים את השפע מהעולמות העליונים שלנו ומפרסמים את אלוקותו יתברך בארץ, בבחינת: "והתהלכתי מתוכם והייתי לכם לאלוקים ואתם תהיו לי לעם" (ויקרא כו, יב).

מסביר רבינו עובדיה ספורנו זצ"ל: זה מה שנאמר לאברהם "והיה ברכה", שעל ידך ירבה כוח השכינה בארץ, בכך שתעבוד את ה' ותפרסם את אלוקותו בקרב בני אדם.

"ולאברם היטיב בעבורה" (יב, טז)

לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר: "ולאברם היטיב בעבורה", הוא שאמר רבא – הוקירו נשותיכם כדי שתתעשרו (גמ' בבא מציעא נט.).

ומבאר המהרש"א כיצד בגמרא למדו כך שהרי לפי פשוטו הוא מקרא חסר שהיה צריך ע"פ הפשט לומר ולאברם היטיב "פרעה" בעבורה. ולכן דרשו "היטיב", מי שבידו הטובה והברכה, היינו הקב"ה, הוא שהיטיב לו בעבור שכיבה והוקירה זכה לכל זאת.

ברכת "שהכל" שהצילה

יש לי אחיין מתוק בן שנתיים, שאבא שלו התחיל ללמד אותו לומר ברכות. הברכה הראשונה שלימד אחי את בנו לומר היא 'שהכל נהיה בדברו'. הפעוט שיתף פעולה יפה, למד לומר את כל הברכה, הפנים שבכל פעם לפני שאוכלים או שותים, מברכים.

ערב אחד, אימו השכיבה אותו לישון ולאחר מכן יצאה מהחדר לעיסוקים שונים. פתאום היא שמעה את בנה מברך: "שהכל נהיה בדברו" ... הדבר היה לה מוזר, הן הילד הלך לישון! היא הלכה אחר מקור הקול ומצאה אותו עומד במטבח, כשבידו קופסה של כדורי אקמול... מיד היא לקחה ממנו את הכדורים והצילה אותו מהסכנה.

אצלם בבית האקמול מונח תמיד בארון גבוה הנעול בסוגר בטיחות, אבל כל זה לא עזר כדי לשמור על הילד. רק הברכה, ברכת 'שהכל' היא שהזעיקה את האם והצילה את הילד.

סודו של הרב

הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל נודע כמי שהברכות שהעניק מתגשמות. פעם אחת שאלו את דודו הרב יהודה צדקה: "מפני מה זכה לכך?"

השיב להם הרב צדקה "אספר לכם סיפור שיגלה את סודו:

כשהיה הרב אליהו נער צעיר כבן חמש עשרה הוא למד בשיבת "פורת יוסף". מדי פעם הגיעו לשיבה רבנים אורחים ובחנו את התלמידים. באחד הביקורים הגיע ראש ישיבה חשוב ושאל "מצוות בניית מעקה נועדה להציל מסכנה, וכך גם 'מים אחרונים' בסיום הסעודה, אם כן מדוע על בניית מעקה מברכים ועל 'מים אחרונים' אין מברכים?" קפץ הנער מרדכי אליהו והשיב: "יש פה חילוק (הבחנה) עצום: בנטילת 'מים אחרונים', אדם דואג לעצמו שלא יסתכן. אך הבונה מעקה אינו דואג רק לעצמו אלא גם לאחרים שלא ייפלו מן הגג. כשאדם דואג לאחרים – יש ברכה. כשאדם דואג רק לעצמו – ברכה מניין?"

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 4:46-4:09 * סוף זמן ק"ש 8:10-8:14

ציאת שבת: 5:50

ציאת שבת: 5:16

כניסת שבת: 4:26

סיים הרב יהודה צדקה את הסיפור והוסיף: "זהו סודו של הרב מרדכי אליהו: הוא מלא בדאגה לאחרים".

מעשה שהיה

הברכה שהצילה

סיפר הרב יצחק ברבר שליט"א (הו"ד בגיליון כולנו יודעי שמך תולדות תש"פ) במלחמת יום הכיפורים נסעה שיירה של טנקים כשלפתע נכנסה לתוך מארב של המצרים, הם סבבו עליהם מכל הצדדים וכיוונו אש ארטילריה חזקה מאד לעבר הטנקים, טנק אחרי טנק הושמד ועלה בלהבות, הבלבול ברשת הקשר היה נורא, חיילים זעקו לעזרה מכל עבר והצעקות החרידו את האוויר.

בתוך כל המהומה, הציג אחד החיילים וקרא לחבריו "בואו ונתפלל לה' שיעזור לנו..." , החיילים סביבו הביטו בו בפליאה שכן אף אחד מהם לא ידע איך מתפללים. נעמד חייל אחד ואמר "אני יודע איך מתפללים... לכן אני מציע שאני אומר פסוק וכולם תגידו אחריו".

בהתרגשות עצומה הוא זעק "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו..." תוך כדי ה"תפילה" כיוונו את הקנה של הטנק לעבר טנק מצרי, הוא ירה פגז, פגע בול במטרה, והשמיד את הטנק.

המורל של החיילים עלה מעט והם החלו להתעודד, הכניסו פגז נוסף לקנה, כיוונו את הקנה לעבר הטנק השני והתפללו בקול ובהתלהבות "ברוך אתה... שהכל נהיה בדברו", הפגז נורה וטנק נוסף הושמד, וכך 'בכל תפילה' הושמד טנק, עד שחוסלו כל הטנקים.

כשנרגע שטח האש, יצאו החיילים והרימו את החייל ש"התפלל" חיבקו אותו בחוזקה ושאלו אותו: "איך אתה יודע להתפלל? ועוד תפילה כזו מיוחדת... ?!", השיב להם החייל: "יש לי סבא דתי, כשאני הולך לבקר אותו הוא מכבד אותי בכוס מים, ותמיד מבקש ממני להתפלל 'שהכל נהיה בדברו...' בזכותו אני יודע להתפלל...".

אנו הלא יודעים כי מילים אלו הם ברכה הקודמת לשתייה או אכילה, אך מה מקום יש להם ברגע של צרה? וכי סגולה יש בהם? האם מצילות הם ומחישות ישועה? התשובה היא "כן" !

בורא עולם משתוקק לכל פניה אליו, גם ברכה, אם נאמרת מתוך כוונה אמיתית ומתוך נהמת הלב, מילים פשוטות הנאמרות כתפילה – ישמע קול שוועתנו.

הקב"ה נתן לאבות ולאמהות הקדושים את צער העקרות בכדי שיבקשו ממנו! בורא עולם רוצה לחלק מתנות – אבל נצרכת תפילה בכדי לקבל אותן. (אתר דירשו)

הלכות ברכות שונות

פינת ההלכה

ברכה א':

השאלה: העושה צרכיו ורוצה מיד אח"כ לאכול סעודת פת כיצד יעשה לעניין נטילת ידיים ? שכן מצוי מאד שאדם מתפנה קודם הסעודה (משנ"ב סי' קס"א ס"ק א').

הדין ההלכתי: רש"י(ס' הפרס עמ' קפז) מביא ששאלו את רבו רבינו יעקב ב"ר יקר שאלה זו. ונחלקו בזה הראשונים והאחרונים ולכאורה מה הקושי בזה? אלא שיש כאן בעיה : - אם יעשה שתי נטילות דהיינו ייטול ידיו ליציאה משירותים 3- פעמים בכלי לסירוגין כדרכו בכל פעם , שוב לא יוכל ליטול ידיו לסעודת פת בברכת "על נטילת ידיים", אלא נטילה ללא ברכה דהיינו נטילה בכלי 3 פעמים רצופים על יד ימין וכנ"ל על יד שמאל.

הטעם: שהרי נטילה בברכה היא כאשר הידיים טמאות או ספק טמאות, מה שאין כאן שידיו טהורות [מכח הנטילה אחר השירותים] (משנ"ב סי' קס"א ס"ק ב' על פי מג"א שם ס"ק א' ע"פ שו"ע סי' קנ"ה ס"ז) .

אם יעשה נטילה אחת שתעלה לשתייה, מה יעשה עם הברכות? דהיינו *אם יברך תחילה "אשר יצר" ואח"כ "על נטילת ידיים", הרי ברכת "אשר יצר" הינה הפסק בין הנטילה לברכת "על נטילת ידיים" לסעודת פת.

*אם יברך תחילה "על נטילת ידיים" ואח"כ "אשר יצר" הרי ברכת "אשר יצר" הינה הפסק בין ברכת הנטילה ל"המוציא". [וביאר שער הציון (ב) רוצה לומר שלכתחילה מצוה להיזהר להסמיך הנטילה לסעודה]

*ולהניח מלבדך את "אשר יצר" עד אחרי ברכת "המוציא" אינו נכון שחיובה עליו מיד כשעשה

צרכיו (משנ"ב סי' קס"א ס"ק ב').

שולחן ערוך (סי' קסה ס"א) הביא את שני הפתרונות: אפשרות של נטילה אחת או שתי נטילות - אך רבו עליהם הקושיות כדלעיל.

הפתרון הלכה למעשה: היוצא משירותים לאחר שעשה צרכיו [צריך ליטול ידיו] ורוצה מיד אח"כ ליטול ידיו לסעודת פת ינהג כדלקמן - כשיוצא מהשירותים ירחץ ידיו תחת ברז מים [ללא כל] ועדיף 3 פעמים לסירוגין על כל יד, ינגב ידיו ויברך "אשר יצר" [וטוב לטמא ידיו כגון: שיגע בנעל או במקומות המכוסים], ולאחר מכן ייטול ידיו לסעודת פת, דהיינו יטול ידיו בכלי 3 פעמים רצופים על כל יד יברך "על נטילת ידיים" ינגב ויברך המוציא (ענין שו"ע סי' קסה ס"א ובמפרשים שם, שו"ת אור לאור לגאון בן זיון אבא שאול ח"ב פ"מ אות ב, הליכות ברכות לגאון אופיר מלכא סי' קסה ס"א, ילקו"י לרש"י יצחק יוסף החדש ח"ד ברכות כרך א' מהד' תשפ"ד עמ' שנט ס"ב אמנם בעמ' שנט ס"א הביא על נטילה אחת בכלי שחעלה לשתייה אך רבו הקושיות על פתרון זה ראה לעיל, הלכה ברורה לרש"י דוד יוסף ח"ט עמ' שטו).

הסבר: לנטילת ידיים לאחר יציאה משירותים מעיקר הדין די שישטוף ידיו תחת ברז מים וזה מספיק לנקות ולסלק רוח רעה של בית הכיסא (ע"פ שו"ע אור"ח סי' ד ס"יה, משנ"ב שם ס"ק לח, שו"ע סי' קסה ס"א, כה"ח סי' ד ס"ק ס"א, שו"ע בעל התניא סי' ד ס"יה, ילקו"י סי' ד ס"עח, הלכה ברורה סי' ז ס"ג עור) אלא שנהגו לכתחילה ליטול (לרחוץ) שלוש פעמים כל יד לסירוגין (בא"ח ס"א תולדות ס"טז, ילקו"י שם, הלכה ברורה שם). ומדין חומרא נוטל ידיו בכלי (ילקו"י שם, הלכה ברורה שם, שו"ת אור לאור ח"ב פ"א ס"טו), ולכן כאן במקרה שלנו שזה מתנגש עם עוד נטילת ידיים אנו מוותרים על החומרא ונוטלים (שותפים) ידיים מהברז. ומה שמטמאים את הידים בין נטילה ראשונה לשניה זה רק לצאת ידי פוסקים שלא הכריעו כמותם ששטיפה תחת ברז דינה ככלי - מ"מ לא חייב לעשות כן.

ולכאורה הפתרון פשוט, אז מה נחלקו בזה כל כך? אלא התשובה שמציאות ברז מים זה רק בדורות האחרונים וקודם לכן במשך אלפי שנים היו שואבים מים מהבאר ומביאים הביתה לחבית מאגר ולכן כל מים שהשתמשו בהם היו תמיד באים מכלי כולל לנטילה/שטיפה של ידיים ואז נוצרה הבעיה הנ"ל ופתרונה במציאות של היום. [אמנם בדורותיהם ניסו למצוא פתרונות כשהנטילה הראשונה בכלי כגון: ליטול פחות מרביעית וכדו' אך במציאות של היום קשה לדקדק בזה].

ברכה ב':

השאלה: כשאוכל מזונות בשיעור של קביעות סעודה [216 גרם] שמחייב נטילת ידיים וברכת המוציא האם יברך גם "על נטילת ידיים" כמו בפת ממש?

הדין ההלכתי: השולחן ערוך (סי' קסה ס"ו) פסק: שאם אכל מזונות שאחרים רגילים לקבוע עליו אע"פ שהוא לא שבע ממנו מברך עליו "המוציא" וברכת המזון.

ולגבי אם הנטילה בברכה או לא? השולחן ערוך לא הזכיר זאת ונחלקו הראשונים ואחרונים בזה: [הביאם באריכות הילקו"י לרש"י יצחק יוסף בברכות הוצ' תשפ"ד ח"ד כרך א סי' קנח ס"ט] יש אומרים שרק על פת - לחם שמברכים עליה תמיד "המוציא" נוטלים עליה ידיים בברכה היות שעל פת כזו היתה תקנת חז"ל ליטול ידיים.

יש אומרים שכל פת שמברכים עליה "המוציא" נוטלים ידיים בברכה, וכשאוכל מזונות בשיעור קביעות סעודה ומברך "המוציא" נכנס בגדר זה.

בבית יוסף (בעל שו"ע) (סי' קנח ס"א) הסתפק בזה אם נוטל בברכה ופסק לבסוף שנוטל בברכה.

הפתרון הלכה למעשה: אפשר לברך על נטילה זו אפילו לכתחילה (כה"ח סי' קסה ס"ו, משנ"ב סי' קסה ס"ק כה סי' קנח ס"ק ח, כה"ח סי' קנח ס"ק ז, הלכה ברורה לרש"י דוד יוסף סי' קנח ס"ג, ילקו"י לרש"י יצחק יוסף החדש ברכות ח"ד כרך א' סי' קנח ס"ט) (וללא כמו שכתב בילקו"י ברכות ח"ג סי' קנח ס"ה שהמבדל יס לו על מה לסמוך ולא לכתחילה) והוסף דפרט לפי מה שכתב בשו"ת יצי"א ח"ט סי' כג שאם נהג פעם אחת לכרך כדעת מר"ן שו"ע ולא ידע שיש ראשונים ואחרונים שחולקים על שו"ע וטוקטים למעשה סב"ל, ימשיך במנהגו כדעת שו"ע לכרך, ומשנ"ב תפארת מוסיף שכן פסקו לכרך הגאון בן זיון אבא שאול, הגאון מאיר מאזוז בשו"ת מקור נאמן ח"א סי' רעג וברכת ה' לגאון משה לוי ח"ב פ"ב ס"טז ועוד).

ברכה ג':

השאלה: האם חובה לשייר מעט פת על השולחן לפני ברכת המזון עד לאחר ברכת המזון?

הדין ההלכתי: השולחן ערוך (סי' קפ ס"ב) פסק כל מי שאינו משייר פת על שולחנו, אינו רואה ברכה לעולם. ומקורו מהגמרא (סנהדרין נב). אמר רבי אלעזר כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה

סימן ברכה לעולם שנאמר (איוב כ, כא) "אין שריד לאוכלו על כן לא יחיל טובו". בפוסקים הביאו מס' טעמים לדין זה:

- כדי שתהיה אותה פת שנשארה על השולחן מזומנת ומוכנה לעניים, אם ירצו לקחתה [הסבר ראשון ברש"י (סנהדרין נב).] - בבית יוסף ובמשנה ברורה (סי' קפ ס"ק ב) הביאו טעם זה והוסיף בשער הציון שלו (ס"ק ג) לפי זה לכתחילה שהפתייתם של פת שמשאיר לא יהיו קטנים, כדי שיהא בהם שיעור נתינה.

ועל זה כותב הפסקי תשובות (לגאון שמה דביטויין סי' קפ ס"ק ז) בימנו שאין רגילות כלל לתת שיורי הלחם לעניים, אין צריך להשאיר פתיתים כשעור נתינה, אלא די במעט פרורים ותו לא, ובפרט אם יודעים ששיורי הפת ילכו לאיבוד (ע"פ פו"ת אז נדברו ח"א סי' מו, פו"ת רבנות אפרים ח"ד סי' מו), וכן הסכים לכך הילקוט יוסף (ח"ג ברכות עמ' רלז).

- כדי שיוודה לה' יתברך על חסדו שהשפיע לנו מטובו עד ששבענו והותרנו שנאמר "אוכל והותר" (מלכים ב' ז, מג). [הסבר שני ברש"י (סנהדרין כג.)] - בבית יוסף ובמשנה ברורה (סי' קפ ס"ק ז) הביאו טעם זה.

- כדי שיהא ניכר לכל שמברכים לה' יתברך על חסדו וטובו הגדול שהכין מזון לכל בריותיו [הובא בלבוש] - ובמשנה ברורה (סי' קפ ס"ק א) הביא טעם זה.

- משום שאין הברכה שורה אלא כשיש דבר שיכולה לחול עליו כעניין אלישע הנביא ואשת עובדיה - [הובא במגן אברהם (סי' קפ ס"ק א)] ובמשנה ברורה (סי' קפ ס"ק א) הביא טעם זה. מעשה שהיה: (מלכים ב' ד, א) - עובדיה הנביא היה מלווה כסף מיהורם המלך כדי לכלכל עשרות נביאים שהסתירם מפני המלך שלא יהרגם, כשנפטר עובדיה בא המלך לקחת את בניו של עובדיה כנגד ההלוואה שלא נפרעה. באה אשת עובדיה וצעקה על כך לפני אלישע הנביא. שאל אלישע מה יש לך בבית [מה נשאר מכל רכושך] ותאמר אסוך שמן, אמר לה אלישע שישפיע ה' במעט השמן ברכה למלאות ממנו כל הכלים שתשאיל מהשכנים וכך היה והתעשרה ופרעה חובות בעלה. משמע ממקרה זה שזולת שהיה לה מתחילה מעט שמן לא היה שולח ברכה לברוא שמן - היינו שאין נחת רוח כביכול לפניו יתברך דבר כזה, כי בששת ימי בראשית ברא הכל "יש מאין" מאפס מוחלט ומאז והלאה בורא "יש מיש".

וכמבואר כל זה בזוהר הקדוש (ס' בראשית פ' לך לך דף פח).
"הבן איש חי" (פ"א פ' שלח-לך ס"ג) מביא מעין זה על פי זוהר הקדוש (פ' לך לך פח). יתכן פו': תרומה קנא: דעיקר הטעם כדי שיהיה לברכת המזון על מה לחול והסמיכו שם לפסוק "לא תשא את שם ה' אלוֹקֶיךָ לשווא" - שלא ישא את שם ה' על שפתיו לברך ברכת המזון על שולחן של שווא וריקים.

והוסיף ילקוט יוסף (ח"ג ברכות עמ' רלז) בבאור טעם זה - מאחר וברכת המזון כוללת שבח והודיה להשי"ת וגם תפילה ובקשה על המזון לכן אין לברכה על שולחן ריק.

הפתרון הלכה למעשה:

לכתחילה צריך לשייר מעט פת קודם ברכת המזון ועד סיומה, כדי שלברכה יהיה על מה לחול וטעמים נוספים שהוזכרו לעיל.

אבל בדיעבד בוודאי שיברך ברכת המזון אף שלא השאיר לחם על שולחנו ואף שבזוהר הקדוש סמכו זאת על הפסוק בתורה "לא תשא", אסמכתא בעלמא הוא ובשביל כך אין בכוחו להפקיע ממנו חיוב ברכת המזון (ילקוט יוסף ח"ג ברכות עמ' רלו-רלח).

[אבל אין לשייר פת שלמה משום שנראה כעבודה זרה (פ"ע סי' קפ ס"ז) וכל זה אם מביא באופן מיוחד פת שלמה לשולחן אבל אם היתה שם מלפני כן אין צריך להסירה (הלכה ברורה סי' קפ ס"ג) - מוסיף הרשל"צ דוד יוסף (הלכה ברורה סי' קפ ס"ג) שלדעת רבותינו המקובלים שבליל שבת צריך להשאיר פתית לחם לא רק לברכת המזון אלא למשך כל הלילה ומכסים אותם במפה, ומכל מקום אף בליל שבת לא ישאיר פת שלמה על השולחן].

* כשאוכלים מיני מזונות או שאר מאכלים אין צריך לשייר ממאכליו בעת שמברך ברכה אחרונה (פסקי תשובות לג"ש רבינוביץ סי' קפ ס"ז, הליכות ברכות לגאון אופיר מלכא סי' קפ עמ' תנו בשם אש"ל אברהם בועזשאטש).
הטעם: משום שעיקר השפע מגיע לאדם ע"י ברכת המזון, מיהו אינו דרך ארץ לסיים המאכל כולו כמבואר בבן איש חי (פ"א פ' בראשית ב"ד).

* להלן מצבים שונים שבהם חייבים לשייר פת קודם ברכת המזון:

- אם אוכלים על מס' שולחנות נפרדים יש לשייר מעט לחם בכל שולחן בנפרד
- אף הולכי הדרכים האוכלים תוך כדי נסיעתם ואין שולחן לפנייהם ישיירו בצקלונם מעט פתית פת לברכת המזון (פסקי תשובות סז)

- אברך שאוכל כריך בכולל או עובד במקום העבודה, צריכים להקפיד להשאיר מעט לחם קודם ברכת המזון, שגם באופן זה שייך הטעם לשייר פת לברכת המזון אף שיצטרך לזרוק לבסוף את אותה חתיכה (כמובן בתוך שקית) ואין בזה משום 'בל תשחית' היות ועושה זאת משום צורך הלכתי - בנים ובנות מגיל מצוות שאוכלים כריך בבית הספר, צריכים לשייר מעט פת קודם ברכת המזון (הליכות ברכות לרב אופיר מלכא סז).